

ITALŠTÍ KARBONÁŘI A JEJICH KNIHOVNA NA MORAVĚ A VE VÍDNI

Jiří Procházka

Francie, Polsko, Podunajská knížectví, ale pak zejména Itálie, respektive její jižní část se střediskem v Neapoli, tam všude došlo na počátku 19. století k rozšíření tak zvaného karbonářství.

Karbonářství zdaleka nepředstavovalo nějaké myšlenkově jednotné hnutí a navíc jeho stoupenci – a jednalo se téměř výlučně o muže – pocházeli z různých sociálních vrstev. Jejich názory na uspořádání státu byly mnohdy až protichůdné.

Spojovala je snad jen idea o potřebě sjednocení Itálie, o odstranění cizího jařma v zemi, popřípadě úcta k historickým tradicím.

Mnoho společných rysů a to zejména co se týče organizace mělo karbonářství se zednářstvím.

Karbonáři se ke svým schůzkám scházivali utajeně, většinou v noci, v lesích u ohňů. Oheň byl pro ně nejenom symbolem jasného zření, ale i čistoty myšlenek. Očistný význam pro ně měla samozřejmě i koupel, kterou museli po uvedených setkání u ohňů karbonáři podstoupit.

Karbonářské hnutí fakticky končí na počátku 30. let 19. století, kdy na Apeninském poloostrově splynulo s hnutím „Mladá Itálie“.

K zesílení karbonářského hnutí došlo po skončení napoleonských válek a v průběhu roku 1820 se radikalizovalo. Tehdy také došlo k vlně perzekucí. Trvaly až do roku 1821. Velká část karbonářů byla odsouzena k nejvyššímu trestu, ale posléze byla omilostněna dlouhodobým vězením. 13. 10. 1820 došlo v severní Itálii k zatčení známého spisovatele Silvia Pellica a posléze k jeho odsouzení k mnohaletemu vězení na Špilberku v Brně.¹

¹ Silvio Pellico pobyl ve vězení na Moravě od 13. 10. 1822 po 5. 8. 1830. Nedávno, v roce 2004, jsme si připomenuli 150 let, které uplynuly od úmrtí S. Pellica. K tomuto výročí a pak zejména v Itálii byla vydána řada publikací. Bylo opět vydáno nejnámější Pellicovo dílo – „Le mie prigioni“, Milano 2004. Dále je třeba v této souvislosti uvést obsáhlou knihu významného znalce těchto událostí Aldo A. Mola: Silvio Pellico. Carbonaro Christiana e profeta della nuova Europa. Postfazione di Giovanni Rablia. Milano 2005. Vztah k Moravě a k tomuto jubileu reflektují: Pavel Balcárek: Italové, Špilberk a společnost Dante Alighieri. Vlastivědný věstník moravský 2005/4, s. 394–395. Jiří Procházka: Jižní Morava a Silvio Pellico. In: Jižní Morava 2005, s. 314–317.

Nedílnou součástí trestu italských karbonářů, bylo samozřejmě odepírání jim četby a psaní.²

Co se týče psaní, mohli psát karbonáři pouze dopisy a to jen svým nejbližším a ve větším časovém odstupu. Rozsah jejich dopisu byl omezen jedním papírem, na který se samozřejmě snažili napsat co nejvíce.³

Správa Špilberku velmi dbala na to, aby karbonáři u sebe žádný jiný papír mít nemohli.⁴

Číst knihy jim ovšem bylo dovoleno a Silvio Pellico píše později o tom, že měli k dispozici „hezkou knihovničku“.⁵ Odkud se tyto knihy však u karbonářů vzaly? Jak sděluje Silvio Pellico, přivezli si je někteří Italové již sebou do vězení. Víme dále, že nejvíce jich měl u sebe při příjezdu do Brna Pietro Maroncelli.⁶

Není však nic známo o tom, že by si četbu sebou na Moravu přivezl Silvio Pellico.

Knihy také dostávali karbonáři od císaře, gubernátora na Moravě a ve Slezsku Antonína B. Mitrovského a také od soukromých osob, jako například od pátera Stephana Paulowitsche z Vídně.⁷ Knihy, podle nařízení samotného gubernátora Antonína B. Mitrovského, si pak mohli mezi sebou vyměňovat.⁸

Výměna probíhala tak, že každý mohl mít u sebe knihy dvě.⁹ Četba karbonářů však narážela na řadu potíží. Protože komunikace mezi těmito Italy byla omezena na minimum, nedocházelo po dlouhý čas k výměnám knih vůbec. Čtení omezoval i nedostatek světla ve vězeňských prostorách Špilberku.¹⁰

² Severní Itálie, odkud pocházel S. Pellico a řada dalších karbonářů vězněných na Špilberku, tehdy vyvíjí velkou nakladatelskou činnost. Ve střední Evropě s ní v tomto ohledu snad mohlo soupeřit jen Sasko. Srovn.: Helmut Rumpfer: *Österreichische Geschichte, eine Chance für Europa*, Wien 1997, Hrg. Herwig Wolfram, s. 167

³ Silvio Pellico: *Meine Gefängnisse*, Leipzig 1992, s. 199.

⁴ S. Pellico nám sděluje, jak při občasných hledání papíru ke psaní v celách karbonářů, byly rozřezány i slamníky vězňů. *Ibidem*, s. 212.

⁵ Silvio Pellico: *Má vězení*, Praha 1926, s. 168. Vydání nejznámějšího Pellicova díla se v jednotlivostech liší. V předložené studii bylo užito celkem tří vydání.

⁶ S. Pellico: *Má vězení...*, s. 168.

⁷ S. Pellico *Meine...*, s. 213.

⁸ Jak napsal S. Pellico, chybělo mu především „duchovědné studium“. Zejména pak postrádal ve vězení své oblíbené autory, jako byli Dante Alighieri, nebo Francesco Petrarca. Litoval také, že se v Brně nemohl dostat ke studiu Johanna W. Goetha. Srovn.: S. Pellico: *Meine...*, s. 212.

⁹ *Ibidem*, s. 187.

¹⁰ „Do jizby, do které mne umístili, přece jen trochu světla vnikalo a když jsem se vyšplhal na mříže úzkého okénka, uviděl jsem pod sebou rozkládající se údolí a část Brna“. Srovn.: S. Pellico: *Meine...*, s. 165–166. Překlad Jiří Procházka.

Některé poskytnuté knihy byly ovšem karbonářům jazykově nepřístupné.¹¹

Víme, že přibližně uprostřed jejich nuceného pobytu na Špilberku – a to v letech 1824, 1825, 1826 a 1827 – jim byly knihy odebrány úplně.¹²

Ve zmíněném roce 1824 se však nejednalo o první pokus znemožnit jim četbu.¹³ Opětné povolení četby karbonářům bylo asi jedním z posledních rozhodnutí gubernátora Antonína B. Mitrovského, neboť právě v roce 1827 umírá.

Karbonáři se také utěšovali nadějami, že ze skromných prostředků, které jim byly ve vězení ponechány, si budou moci v Brně nějaké knihy zakoupit. Tento nákup jim posléze dovolen nebyl.¹⁴

Stejně tak nebyl nikdy dán souhlas k tomu, aby mohli mít na Špilberku k dispozici papír a psací potřeby, ačkoliv o to karbonáři mnohokrát žádali.¹⁵

Knižní fond karbonářů na Špilberku můžeme na základě došlých zpráv v jedné fázi jeho proměn celkem dobře rekonstruovat.¹⁶ Na první pohled je patrná různorodost tohoto fondu (nacházíme zde například vedle sebe cestopisy i pojednání o geometrii). Je nápadný větší výskyt jazykových slovníků a jazykových gramatik. Karbonáři se tak ve vězení na Moravě mohli velmi dobře zabývat studiem jazyků.

Zajímavé je, že poměrně mnoho knih jim do vězení na Špilberk poslal z Vídně císař. Jednalo se vždy o dar, který se stal trvalou součástí knižního fondu karbonářů.¹⁷

Často historický obsah ovšem měly svazky, které Italům půjčil ze své osobní knihovny již zmíněný gubernátor Antonín B. Mitrovský. Tak například Silvio Pellico toho hodně ví o generálu Gideonovi Laudonovi, o císaři Josefu II.,

¹¹ Jednalo se například o Homéra, který jim byl poskytnut v původní jazykové verzi a kterého z karbonářů mohl číst snad jen S. Pellico. Srovn.: S. Pellico: *Meine...*, s. 212.

¹² *Ibidem*, s. 211–212.

¹³ *Ibidem...*, s. 212.

¹⁴ *Ibidem...*, s. 199.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Správa Špilberku tehdy vyhotovila o knihách zprávu. Tento historický dokument se nám v originále nezachoval, ale publikoval jej na počátku 20. století Wilhelm Schram. Tento historik o autentičnosti uvedeného pramene nepochyboval. Nicméně však vznesl připomínku, jestli zmíněné knihy se ve svém celku mohly ke karbonářům vůbec dostat. Námitka W. Schrama je plně na místě. Zveřejněná zpráva o knihách obsahuje také odkaz na jedno vydání Petrarcových básní. Jak jsem již uvedl, právě tohoto básníka na Špilberku S. Pellico postrádal. Srovn.: Wilhelm Schram: *Neues über die Haft der Karbonari in den Kerkern des Spielberges*. In: Wilhelm Schram: *Ein Buch für jeden Brünner, Brünn 1903*, s. 47–48

¹⁷ Tyto knihy měly většinou religiozní charakter a obsah a jednalo se o různá vydání bible, nebo i modlitební knížky. Srovn.: S. Pellico: *Meine...*, s. 213.

o válkách mezi císařstvím a Francií a o posledních letech panování Napoleona Bonaparta.¹⁸

Je dobře informován o historii země, ve které se nachází – tedy o Moravě. Z moravských historických reálií jej velmi zajímají události spojené se slavkovskou bitvou, od které tehdy uplynulo jen několik málo let.¹⁹

„Pokud jsme knihy měli, četli jsme je tak často, že jsme je znali nazpaměť. Byly příjemnou potravou pro ducha, protože neustále poskytovaly možnost nových závěrů, srovnání a úsudků“, napsal po svém návratu z vězení Silvio Pellico.²⁰ Aby karbonáři vůbec nějaké knihy měli, záleželo ovšem na rozhodnutí gubernátora Moravy a Slezska – Antonína B. Mitrovského.²¹

Silvio Pellico nám ve svém díle zanechal dobrou vzpomínku na pátera Battistu.²² Stejně tak i na brněnského augustiniána Jiřího Vrba, kterého nazývá Moravánem a profesorem.²³ Tito jmenovaní byli přidělováni ke karbonářům na Špilberku jako zpovědníci a také jaké znalci italského jazyka. S. Pellico vzpomíná, že byli pro něj velkou útěchou, neboť již svou přítomností jim umožňovali kontakt s okolním světem. Battista pak Italy na počátku jejich pobytu na Špilberku dokonce ubezpečoval, že knihovna brněnských augustiniánů je jim úlně k dispozici.²⁴ A skutečně, při svém příchodu na Špilberk karbonářům vždy nějakou knihu přinesl.

O dalším zpovědníkovi karbonářů a rodákovi z jihomoravských Mutěnic Jiřím Vrbovi S. Pellico píše, že mnohdy s ním mival dlouhé rozhovory a že J. Vrba mu býval tím, čím mu byl předtím Battista.²⁵

Rozdíl byl však v tom, že J. Vrbovi nebylo umožněno přinášet na Špilberk žádné knihy.²⁶ Jak jsme již řekli, psát, kromě občasných dopisů, nebylo na Špilberku

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ O tom více: Jiří Procházka: Silvio Pellico a jižní Morava.

²⁰ S. Pellico: *Meine...*, s. 200. Překlad Jiří Procházka.

²¹ Antonín B. Mitrovský samozřejmě posílal zprávy o karbonářích na Špilberku do Vídně. Zjevně na jeho podnět posílá do Brna knihy i císař. Srovn.: S. Pellico: *Meine...*, s. 159, 169.

²² Pátera Battistu nazývá Silvio Pellico „andělem lidské lásky“. Srovn.: S. Pellico: *Meine...*, s. 206.

²³ Jiří Vrba byl tehdy profesorem Nového zákona na Bohosloveckém ústavu v Brně.

²⁴ S. Pellico: *Meine...*, s. 188.

²⁵ Jiří Vrba byl zřejmě ve styku s karbonáři nejvíce a bylo to také tím, že tehdy přímo bydlel v Brně. Později upadl v nemilost a byl dokonce i obviněn z karbonářství. Odešel tehdy do Klobouk (dnes Klobouky u Brna), kde také zemřel a nalezl místo svého posledního odpočinku. Po návratu S. Pellica do Itálie se i nadále mezi oběma udržovalo přátelství. Více o tom: J. Procházka: Silvio Pellico a jižní Morava.

²⁶ Srovn.: S. Pellico: *Meine...*, s. 236.

karbonářům dovoleno. Své myšlenky – a to zejména Pietro Maroncelli a Silvio Pellico – si snažili uchovat v paměti. Často je také vkládali – a to také kvůli lepšímu zapamatování – do veršů. Ty si pak navzájem recitovali.

Pietro Maroncelli tak prý „v podzemí“ na Špilberku složil mnoho překrásných veršů a několik tisíc si jich „podržel v paměti“.²⁷ S. Pellico, jak později napsal, na Moravě složil tragedii „Leoniero da Dertona“ a mnoho dalších věcí.

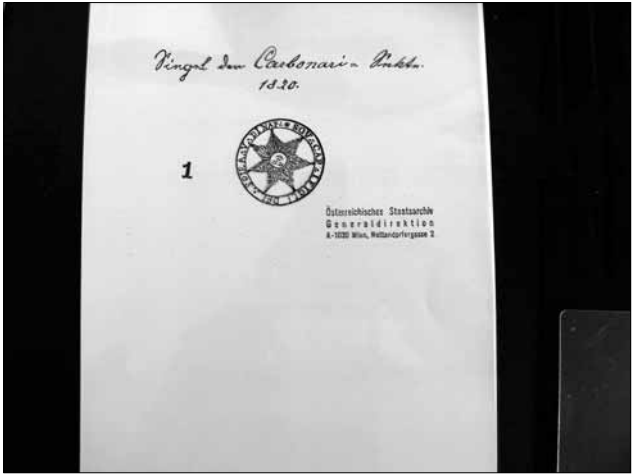
Jak na to ukazuje až horečnatá publikační činnost, S. Pellica bezprostředně po návratu z Moravy do Itálie, skutečně tomu bylo tak.²⁸

S knihami je spjat i konec života S. Pellica. Svůj život končí jako sekretář a knihovník ve významné knihovně Colberta Barola v Turíně.

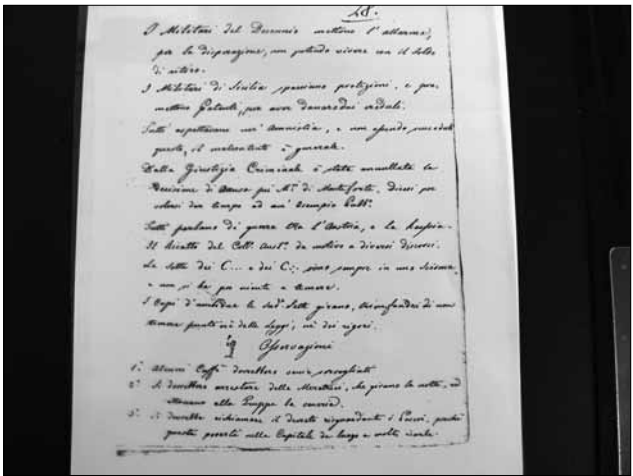
²⁷ Ibidem, s. 201

²⁸ Právě v letech 1832–1833, tedy následně po návratu z Moravy, vychází největší množství Pelli-cových prací, včetně jeho známých vzpomínek. Toto klasické dílo světové memoárové literatury vzniklo tedy zcela jasně v moravském hlavním městě – ukládáním do paměti.

Obrazová příloha

Obr. 1: Pečeť karbonářů z Neapole z roku 1820.
Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Alte Feldakten, Gesellschaft der Carbonari 1816–1823, 1/1728/1/1. No. 29/

Obr. 2: Karbonáři jsou obviněni, že připravovali vystoupení proti císaři.
Ibidem, Alte Feldakten, Gesellschaft der Carbonari 1816–1823, 1/1728/1/1. No. 23./

Alte Feldakten (Operative Akten)

Jahr - Year - Monat	All.Fest.	Kart.	Index	Beg.
1815				
Bezugslos (Schwarzwald)	1015	1715	45	135
S	1015	1715	45	135
VI - XII	1016	1716	45	135
XIII (I - XII)	1016	1716	45	135
XIII (I - IV)	1016	1716	45	135
XIII (I - Ende)	1016	1716	45	135
1816				
Deutschland und Italien	1080	1720	38	138
Präsidenten, Hof und Oberhöfen	1081	1721	45	138
I - III	1081	1721	45	138
IV	1081	1721	45	138
V	1081	1721	45	138
VI - XII	1081	1721	45	138
XIII - X	1081	1721	45	138
XI - XIII	1081	1721	45	138
1817				
Frankreich, Paris, Fontenoy	1045	1724	—	—
1818				
Abrechnungen aus dem Reich Anstalten	1047 1/2	1725	—	—
1848 an Nachsch. Nurnm	1048	—	—	—
1848 an Nachsch. Nurnm	1048	—	—	—
1819/1814				
Frankreich über die Karte und Einleitung der französischen Kriegsmacht.	1049	1727	—	—
1819				
Grundbuch der Carbonat.				
1819 - 1821	1	1728	1	1
Okkupations-Korps gegen Bayern unter Bismarck I. - IV und XII	2	1729	1	1
Okkupations-Korps in Frankreich	3	1730	1	1
I - IV	4	1731	1	1
V - VIII	5	1732	1	1
IX - XII	6	1733	1	1
1821				
Okkupations-Korps in Frankreich I - XII	8	1734	1	1

Obr. 3: Jak je patrné, po skončení válek s Napoleonem, se hlavním jevem středoevropské historie stává karbonářství. *Ibidem*, Inventar der alten Feldakten, sine loco et datum, pagina 84/